

RENAIXIMENT

El Bimestral Valencianiste

Sempre gratuït

DÉNIA

Giner – Febrer 2026 – Número 61

Les professions lliberals
en Dénia:
un reflex de progrés urbà i social

ACLARIMENT: Esta publicació està redactada en les Normes d'El Puig. Encara que és una obra colectiva, l'encarregat de la redacció final de cada article té llibertat per a fer-ho en la normativa d'accentuació de la seua preferència. Este tema és motiu de debat, pero no de divisió, entre nosatres.

Gmail rocchabas2018@gmail.com **Twitter** [@CulturalRoc](https://twitter.com/CulturalRoc) **Facebook.** [@rocchabas](https://www.facebook.com/rocchabas)

Ací l'enllaç a la web:

<https://yosocche.com/associacio-cultural-roc-chabas-la-marina-denia/?lang=val>

SUMARI

PORTADA: Image del port de Dénia per IA.

EDITORIAL: Les professions lliberals en Dénia: un reflex de progrés urbà i social. Per Roc Chabàs Associació.

Els Nostres Personages Valencians. Jorge Juan i Santacilia. Per Josep Peiró i Bertomeu.

Rogle Editorial. El Consell Valencià de Cultura (catalana). Per Rogle Constanti Llombart.

Racó Pilota Valenciana. Entre Nadal i el nou 2026. Per Aureli López.

El Nadal antic: quan els regals passaven per l'Ajuntament de Dénia. Per Pedro Fuentes Caballero.

Com a remat: fotut i entristit. Per Aureli López.

Redorta i el supost mossàrap valencià. Per Xaverio Ballester.

Les galeres del duc de Dénia. Per Roc Chabàs Associació.

2026: Any de Jaume I, 750 aniversari de la seua mort. Per Pedro Fuentes Caballero.

COLABORA EN L'ASSOCIACIÓ CULTURAL ROC CHABÀS

Donar difusió ad esta publicació és la millor forma de colaborar en nosatres. També pots fer-te **soci** (40€ a l'any), i t'enviarem per correu en PDF tots els números que es publiquen durant l'any. Si tens voluntat de fer alguna aportació econòmica, també te quedaríem molt agraïts.

NOTA DE LA REDACCIÓ.

Els articles que van firmats són de l'exclusiva responsabilitat de l'autor. L'equip que confecciona esta revista convida als afiliats i simpatizants de l'Associació; per a que fent us de la democràcia interna que hem promés respectar, expressen lliurement les seues opinions sense més límits que els impostos pels estatuts de l'Associació.

SALUTACIONS

Les professions lliberals en Dénia: un reflex de progrés urbà i social

En el segle XIX, quan Dénia començava a expandir-se més allà del caixco antic, les professions lliberals -aquelles que exigien estudis superiors i formació especialitzada- varen escomençar a ocupar un lloc destacat en la vida urbana. Advocats, meges, farmacèutics o notaris es varen instal·lar preferentment en la zona del nou eixample que s'obria a mitjan del segle.

Aquells carrers més amples, ventilats i menys saturats de vivendes no solament suposaven comoditat, sino també salubritat. No era casualitat que estos professionals preferiren establir allí les seues consultes i despachos: la mortalitat era menor, l'aire corria i la clientela acomodada començava a assentar-se. Allí estaven els carrers Pedro Esteve, Diana, Loreto, La Mar i, com a eix aristocràtic i prestigiós, el carrer Cavallers, a on es concentrava bona part del poder social i econòmic.

Encara que en moments crítics, com en els anys 1902 i 1908, no figura cap mege inscrit en la Matricula Industrial, sí apareixen varies referències documentals que confirmen la seua activitat. La Junta Local de Sanitat menciona a doctors com Muñoz, Lattur, Alegre o Gómez Porta, prova de que l'assistència sanitària seguia present més allà del registre fiscal.

En el pas del temps s'incorporen nous noms, com Antonio Pedros, Francisco Torres, Gonzalo Salvador, Jaime Reig o José Chabàs, i uns altres tants que varen ampliar el quadro mèdic. En paral·lel, les professions vinculades a la salut es varen mantindre estables: farmacèutics i matrones continuen registrant-se de manera regular, reflectint la necessitat i continuïtat d'estos servicis bàsics.

A partir de 1888, el número de meges creix de forma notable. Molts no eren naixcuts en Dénia, lo que du a pensar que la ciutat experimentava un dinamisme econòmic capaç d'atraure professionals qualificats. Dénia actuava com a pol sanitari per a les poblacions de la Marina: numerosos veïns de la comarca acodièn a la consulta en la ciutat, en lo qual confirmava la seua creixent importància i espenta.

L'àmbit jurídic també es va vore impulsat per l'intensa activitat comercial del port i del comerç de la pansa. Es registren cinc advocats i dos escrivans, que varen conuiu fins que, en l'últim quart del sigle XIX, les notaries varen substituir est ofici tradicional, relegant als antics escrivans al paper de simples redactors. Molts advocats eixercien ademés com a agents consulars, prova de la seua estreta vinculació en els interessos mercantils.

Per als agricultors, no obstant, la percepció era ambivalent: els advocats eren vists com una presència incòmoda, casi una plaga, cars i sempre dispostos a traure profit dels llauros ingenus. Pero lo cert és que resultaven imprescindibles per a redactar contractes, assegurar transaccions i garantir la llegalitat de les operacions agràries i comercials.

Entre els noms més destacats apareixen Benito Merle, Celestino Pons, Francisco Bosch o Francisco Moreno Campos, entre molts atres. Els seus despachos es distribuïen, igual que les consultes mèdiques, en els carrers més representatius: Loreto, La Mar, Pedro Esteve o Cop. Els notaris, en canvi, fixaven la seua sèu en el carrer Cavallers, símbol de poder econòmic i prestigi social.

En conjunt, la presència d'estes professions lliberals mostra que la ciutat avançava cap a la modernitat: una societat cada volta més complexa, en servicis especialisats, economia dinàmica i una administració jurídica consolidada. Dénia es convertia aixina en un referent comarcal i en un foc d'atracció per a meges, advocats i uns atres professionals qualificats.

Roc Chabàs Associació

Naix el 5 de giner de 1713 en la finca “El Fondonet”, en Novelda, i es batejat en Monfort. Son pare fon Bernardo Juan y Canicia, d’Alacant, i la mare, Violante Santacilia y Soler de Cornellá, d’Elig; els dos pertanyien a ilustres families.

Jorge Juan queda orfe de pare als tres anys i sa mare l’envia a Alacant posant-lo baix la tutela de son tio, el canonge Antonio Juan. Mes tart es un atre tio seu, Cipriano Juan, Cavaller de l’Orde de Sant Joan de Malta, Bale de Casp, qui l’envia a estudiar, primer a Saragossa, i, als dotze anys, a l’illa de Malta. Allí, als setze anys, despuix d’haver participat en expedicions contra els pirates, demana, i se li concedix, entrar a formar part de l’Orde, que te, entre unes atres obligacions, la del celibat. En setembre de 1730 se li concedix la Comanda d’Aliaga, titul pel que sentirà un especial afecte.

En 1729 ingressa en l'Academia de Guardies Marins de Cadis, en la que destaca en els estudis, sobretot en matematiques. Participa en diverses expedicions contra els pirates berberescs, en les que demostra sobrat valor.

En eixa epoca hi havia una forta polemica sobre quina era la forma de la Terra. Segons la mecanica newtoniana havia d'estar chata pels pols, com una taronja; la mecanica cartesiana, per contra, dia que havia de ser mes estreta per l'equador i allargada pels pols, com un melo. Per a resoldre la controversia s'havia de medir un grau de meridia en la latitut de l'equador, i un altre grau de meridia prop del Pol Nort, per a comparar-les. L'Academia de Ciencies de Paris organisa dos expedicions: una a Laponia, i l'altra al Virregnat del Peru. Per ad esta segona Lluís XV hague de solicitar permis al seu cosí, el rei d'Espanya, Felip V, el qual donà l'aprovacio posant la condicio de que a l'expedicio s'uniren dos espanyols. Jorge Juan sera u d'ells; l'altre sera el sevilla Antonio de Ulloa. Els dos, de 21 i 19 anys, son ascendits de guardies marins a tinentes de naviu (de colp quatre graus) per a que no desmereixquen massa dels ilustres científics francesos que comanden l'expedicio: Louis Godin, Pierre Bouguer i Charles de La Condamine.

Els treballs duraren nou anys, de 1735 a 1744, i estigueren plens de dificultats. A banda de les dures condicions orografiques i climatiques de les zones per les que havien de moure's, Juan i Ulloa, ademes, requerits pel virrei, hagueren d'abandonar el treball en tres ocasions per a encarregar-se de tasques defensives front a l'amenaça anglesa. Aixina, hagueren de dissenyar i dirigir treballs de fortificacio, organisacio i instruccio de milicies, o de dissenyar i construir dos fragates en les que en acabant patrullaren la costa.

Finalisada l'expedicio, per precaucio tornaren en dos barcos diferents. El d'Ulloa fon capturat i arribà presoner a Anglaterra, a on acabà sent admes com a membre de la Royal Society de Londres. Juan arribà a França, i en Paris dissertà en la Real Academia de Ciencies francesa, de la que fon nomenat membre.

En Espanya havia mort Felip V i canviat el govern, pero el nou primer Secretari d'Estat, el Marques de l'Ensenada, reconegue el valor del seu treball i el feu publicar. En 1748 veren la llum *Observaciones astronómicas y físicas*, que descriu el treball de mida del meridia, i els quatre volums de *Relación histórica del viaje a la América Meridional*, que arreplega totes les vicissituts del viage, estudis de botanica i mineralogia, dibuix de plans i cartes, descripcio de ports i fortificacions, etc.

Encara que abdos firmaren els dos llibres, l'ultim fon redactat per Antonio de Ulloa, mentres que el primer fon escrit per Jorge Juan, i en ell utilisà per primera vegada en la península el calcul infinitesimal. Esta obra se tradui a varis idiomes. Tambe escrigueren un informe secret que acabaria sent publicat en Londres, en 1826, baix el nom de *Noticia secreta de América*, en el que donaven conte de l'estat politic, militar i social de les colonies, i en el que denunciaven l'estat d'opressio en que vivien els pobles indigenes.

En 1749 se publica *Disertación Histórica y Geográfica*, obra també conjunta, en la que establiren en exactitud el Meridia de Demarcació entre els dominis d'Espanya i Portugal en America, tancant en aço la polemica entre els dos països des de que Aleixandre VI establi esta divisio. El Marques de l'Ensenada es recolzarà molt en els dos per a dur avant el seu projecte de modernisacio del país. En 1749 envia a Juan a Anglaterra en una missio que hui nomenariem d'espionage industrial. Durarà any i mig i allí s'informà de la moderna construccio naval britànica, l'organisacio d'arsenals i de molts atres avanços científics i tècnics; també contractarà a 50 especialistes en diverses tasques, els quals arriben a Espanya en les seues famílies.

El sistema de construccio naval angles no convencía del tot a Jorge Juan, que ideà un nou pla, aprovat pel rei en 1752. El mateix any es nomenat director de l'Academia de Guardies Marins, en la que modernisa el sistema d'ensenyança, per a lo qual publica, en 1757, *el Compendio de navegación para el uso de caballeros Guardias Marinas*, que sera llibre de text en molts països d'Europa.

Continuà investigant la construccio de barcos, que concloura en la publicacio, en 1771, de l'obra *Exámen Marítimo Theórico Práctico*, la primera obra de construccio naval basada en calculs matemàtics. Fon traduïda en tota Europa, a on, a partir d'este moment, sera conegut com el "sabi espanyol". En 1753 fundarà l'Observatori Astronomic de Cadis, el primer d'Espanya.

En 1754 cau Ensenada, quedant desterrat a Granada en prohibicio de rebre visites. Juan acodix a oferir-li el seu recolzament, i lo mateix fara Ulloa, sense haver-se posat d'acort. El nou govern paralisa molts projectes, com el d'alçar un pla modern del país, per a lo qual Juan havia publicat en 1751, *Método de levantar y dirigir el mapa o plano general de España*. En 1755 funda en Cadis l'Asamblea Amistosa Literaria, que pretenia ser un ensaig d'Academia de Ciències, un projecte frustrat mes. Les seues idees en la construccio de barcos deixen d'aplicar-se en 1767, preferint-se ara el model francès. Poc abans de morir, Juan escrivia a Carles III una carta advertint-lo del gran erro que suponia, lo qual se demostrarà en la derrota de Trafalgar.

Mentrestant, rebia multitud d'encarrecs. Fa mes de 30 viages per tota la península supervisant les obres dels arsenals de El Ferrol i Cartagena projectats per ell, solucionant problemes en les mines d'Almaden i de Linares, estudiant la lliga i afinacio de les monedes, i molts atres temes diversos. En 1767 se li encomana una missio diplomàtica al Marroc per a conseguir un tractat de pau i ventages comercials, objectius que conseguix en creixens. Este viage, que dura sis mesos, acaba de castigar la seua salut.

En 1770 es nomenat director del Real Seminari de Nobles, institucio obsoleta que nomes contaba en 13 alumnes. Canvià el pla d'estudis i dos anys mes tart ya tenia 82 alumnes. Fallix en Madrit el 21 de juny de 1773 d'una paràlisis cerebral.

Josep Peiró i Bertomeu

Fullet de "Tots els dies 9". Activitat que organisa Convencio Valencianista

ROGLE

“TOT S’HO MEREIX VALENCIA.
PER A VALENCIA ES TOT.”

CONSTANTÍ LLOBART

Decembre 2025

Numero 231

EDITORIAL

El Consell Valencià de Cultura (catalana)

En el periodic *Las Provincias* del passat 25 de novembre llegiem, a casi pagina completa (p. 45), “El CVC echa un pulso al Consell al apoyar las políticas de la Acadèmia de la Llengua”.

Ya resulta curios el titular que parla de “políticas”. Nosatres sempre ho hem dit, la **AVLI**

naixque de la politica, per a servir a la politica i com a organisme per a destruir la llengua valenciana, no per a rescatar-la, normativisar-la i normalisar-la, com haguera segut d’esperar i segons –enganyosament– declarava la llei de creacio d’est ent.

Nomes hem de recordar les seues actuacions, sempre a l’ombra de l’**Institut d’Estudis Catalans** (IEC), i les seues publicacions, rebaixant a vulgar o popular les expressions i el lexic exclusiu dels valencians.

Recordem tambe les censures i burles del **Consell Valencià de Cultura** (CVC) –organisme consultiu de la Generalitat– i els seus defensors cap a tots aquells que discrepaven del famos **Dictamen** (4-7-1998) que donà pas a la creacio del monstro llingüistic antivalencià, quan la realitat es que, com pronte se sabe, tot el proces previ de consultes a diferents institucions no fon mes que un paripe, ya que la decisio estava presa de bestreta i era producte d’un pacte politic entre presidents autonòmics per a favorir l’eleccio del president del país.

Puix esta es l’institucio que ara s’ha posat en alerta davant d’un govern, el del **Consell**, naixcut de la voluntat i illegalitat democratica, i ha mampres a censurar les seues decisions; que poden ser tan censurables com moltes de les actuacions protagonisades per eixe CVC al qual, en canvi, no l’han avalat les urnes. Ha fet una declaracio, segons el diari, sobre el “valenciano” i “la mencionada institució”, referint-se a la **AVLI**, sollicitant “recuperar la dignidad y el presupuesto” per ad est organisme.

La dignitat l'ha perduda en les seues actuacions dirigides a constrenyir la llengua valenciana –en la que no creu– i supeditar-la al català normatiu que emana de l'IEC, impulsant ací un pseudohíbrid que tants valencians rebugen i a tants altres fa abandonar la pròpia llengua per trobar-la estranya i en continu conflicte, acabant per abraçar el castellà. Només els qui la deprenen fora de l'àmbit familiar són capaços d'expressar-se tan coentament resuscitant lèxic mort i aplicant barbarismes-estrangerismes en el seu discurs.

L'acort de la sessió plenària del passat 24 de novembre no ixque per unanimitat, la major part dels consellers nomenats a proposta del **PP**, com sempre, no se banyaren ni a favor ni en contra; no és casualitat, és el modus operandi d'un partit que no és fiable perquè enganya, manipula i no compleix les seues promeses (vore el programa electoral i aquella referència a fer oficials els títols de **Lo Rat Penat**, entre unes altres coses).

El Consell Valencià de Cultura no se queda només en esta recomanació al govern de la **Generalitat Valenciana** i demana revertir la situació lingüística en la televisió **À Punt** apelant a “garantizar la calidad lingüística de la cadena pública”. No queda molt clar lo que vol dir en açò, però cap recordar allo que ha fet eixa televisió de subtítular en “normativitzar” les intervencions dels valencià parlants que fan ús normal de la llengua pròpia en eixe mig.

I encara va més llunt al parlar de les polítiques educatives sollicitant que el govern les reformule “abandonando fórmulas de enfrentamiento y vetos contra escritores en nuestra lengua procedentes de otros territorios”, segurament en referència a l'última prova de la **PAU**, en la que s'havia de comentar en l'examen de “valencià” un text escrit en barceloní d'una autora de més allà del riu **Senia**, i a la reacció del Consell volent canviar el currículum per a que se priorise a autors valencians.

A l'hora, no dubta en criticar el “dar impulso económico y político a entidades secesionistas que rechazan los consensos científicos de la romanística internacional”.

Ni són secessionistes ni acientífiques, i la cançoneta de la “romanística internacional” ja saben que és un “cuento” que ha costat molts diners als catalans. Si açò no és un atac a la llibertat d'expressió, al respecte al discrepant i als qui defenen la llengua valenciana genuïna, singular i autèntica, que vinga “sant” **Pompeu Fabra** i que ho veja.

I per cert ni una paraula a favor dels escriptors -en són centenars també- que usen les **Normes d'El Puig**, als qui veten, silencien, censuren i condenen a l'ostracisme.

Ni una sola vegada, com fa l'Acadèmia Valenciana de la Llengua sense nom, substantivisa l'idioma dels valencians, almenys aixina consta en els texts citats entre cometes de l'article que parlen de: *lengua propia* (2), *nuestra lengua o valenciano* –ya saben que aci volen dir catala–; i, còm no, també pontifica sobre l'accent greu en la [è] del toponim **València**, encara que qualsevol valenciaparlant, que ha mamat la propia llengua, ha pronunciat i pronuncia eixa [é] tancada.

En suma, est organisme, que ya havia demostrat la seua tendenciositat, especialment en esta sessio pareix que arribà a un resultat i lema: “Tot s'ho mereix Catalunya, per a Catalunya es tot”. Mentres, per eixes actuacions que defen el CVC, se van perden valenciaparlants i creant rebuig a una llengua que com a materna molts amem, parlem i escrivim seguint regles i normes derivades d'una autentica valencianitat llingüística.

Rogle Constanti Llobart

RACÓ PILOTA VALENCIANA

Entre Nadal i el nou 2026

Mentres patim les misèries de la política de tots els colors, la Pilota Valenciana creix i agermana a un gran poble famolenc de justícia i reconeixement.

Quan vos escric esta col·laboració, la passió dels Trofeus Mestres a Frontó Valencià, més el masculí i femení a Escala i Corda i Raspall omplien frontons i trinquets junt als molts trofeus de Nadal, partides en gran tradició com la del “Pavo” -tito o polit- en Petrer, les finals en Ontinyent de la 27 Copa de Raspall o les del 39 Interpobles-Edicom a Galocha. Encara en 2025 tindrem un gran repte-desafiament en Pelayo, 27-12 mà a mà i en 3000€ d'eixida entre dos jòvens de lux com De la Vega d'Almussafes i Alejandro de Monserrat; i el diumenge 28-12 Inocents, la final del Mestres de Raspall masculí en La Llosa de Ranes, 11'30h. i la gran final del Trofeu Nadal de Benidorm, a l'Alt, edició que ne fa 36 del memorial Vicent Pérez Devesa. La Federació anuncia que mamprén la Supercopa de Pilota 2025 en Frontó, Galocha, Percha i Escala i Corda...

Ara botem al pròxim 2026 perquè ja tenim els equips que competiran en la Lliga CaixaBank, Escala i Corda i Raspall, Pro1 i Pro2, em falta el Raspall femení que encara no tinc.

Pro1 d'Escala i Corda: Alejandro i Hilari; De la Vega i Àlvaro Gimeno; Salva Palau i Conillet; Francés i Nacho; Marc M, Bueno i Guillem Palau; Puchol II, Salva i Àlvaro Mañas; J. Salvador, Pere i Monrabal II; Giner, Hèctor i Carlos; Pere Roc II, Guillermo i Jesús... 4 parelles i 5 trios. Aneu triant els que poden aplegar a Semifinals.

Pro2 d'Escala i Corda: Peye, Canya i Marc Barber; Hèctor S i Morret; Joan Orts, Muedra II i Òscar M; Abel i Rubén; Vicent V i Ulisses i Capellino, Javi Campos i Joan A. 3 parelles i 3 trios en moltes ganes de pegar el bot.

Pro1 Raspall: Vicent X i Murcianet; Ian i Tonet IV; Diari i Seve; Marrahí, Raül i Marc O; Montaner, Lorja i Bossio; Vercher, Brisca i Ricardet i Ivan, Momparler i Alejandro. 3 parelles i 4 trios.

Pro2 Raspall: Bonillo i Ibiza; Miquel i Néstor; Boronat i Javier; Terrades II i Terrades (germans); Ramon i Jose i Chimo i Ferrando. 6 parelles en ganes de pujar a Pro1.

Per al millor futur tenim l'actual Rendiment que dirigix Quico-Soro III en una gran participació de chicons i chicones que és un goig; els Jocs Deportius Escolars, ya en la 44 edició a totes les modalitats i en una maravellosa progressió nos diuen que podem mirar en optimisme el pervindre del més valencià dels esports... Bon Nadal i millor Ninou o 2026 a tot lo món, especialment als enamorats de la pilota a mà.

Aureli López

Intolerància contra els moriscs de Dénia

Despuix de l'expulsió de 1609, continuà en la societat cristiana l'obsessió per evitar la mescla en els descendents dels moriscs.

El 7 d'abril de 1625, el governador de Dénia convocà al Consell, advertint que aquells chiquets separats dels seus pares per a cristianisar-los havien

creixcut i començaven a casar-se. Per ad ell, això era perillós i propassà l'expulsió de tots els casats.

El Consell acceptà consultar-ho en el marquès, i desconeguen si l'orde s'eixecutà, puix el V marquès morí un més despuix.

Eixos jóvens –més de doscents en Dénia– havien servit en cases cristianes, alguns com esclaus. Quan començaven a fer la seua vida, se'ls volia tornar a expulsar.

No podem jugar aquell temps en ulls actuals, pero el fet és cruel i inhumà. No tots pensaven igual: l'impuls fon del governador, no del Consell.

Un episodi per a reflexionar sobre el fanatisme i l'intolerància que, massa voltes, es repetix.

Roc Chabàs Associació

El Nadal antic: quan els regals passaven per l'Ajuntament de Dénia

El Nadal està a punt d'acabar, però abans de tancar-lo val la pena detindre-nos en una de les festes més esperades, especialment pels més menuts: la cavalcata dels Reis d'Orient del 5 de gener, que culmina en l'entrega de regals el dia 6.

Segons la tradició valenciana, són Melchor, Gaspar i Baltasar

els qui duen els joguets. En Dénia solen aplegar pel port; en altres pobles ho fan per carretera, en tren o inclús en helicòpter. En els anys hem vist de tot.

Alcoy és considerada precursora d'esta celebració, en cavalcata documentada des de 1866. En la Marina Alta, la referència més antiga que coneixem és la de Dénia. En Benissa i Ondara no es va generalisar fins als anys quaranta del segle XX.

En Dénia, en l'any 1905 -fa ya 120 anys- una comissió va organitzar la cavalcata pels carrers de la ciutat. Els veïns que volien que els Reis entregaren els regals en casa tenien que dur-los a l'Ajuntament, ben etiquetats en nom i direcció. El secretari municipal revisava els paquets i ya advertia que no s'acceptarien bromes ni obsequis inadequats. Segurament l'experiència havia deixat alguna trastada.

En 1907 la festa va continuar, i les monges agustines varen visitar a tres chiquets com a reis. No sabem si des d'aquell any es va presentar de forma ininterrompuda fins a hui, però la tradició ha perdurat.

Els presents eren humils: nines, joguets de fusta, i la dolçor del dia, la "casca", inseparable en el recort de pasticeries com Agulló.

La fotografia que acompanya el relat és de 1965, i junt als Reis apareix Jaume Ortola, conegut com "Jaume el del pur", ordenança de l'alcalde Pascual Martí, entre altres figures d'aquella época.

Fixeu-vos en els joguets, molts fabricats en Dénia: tricicles, patinets, barquiús i forts de fusta que despertaven enormes ilusions en mans infantils.

¿Quins recorts vos desperten els Reis de la vostra infància?

Pedro Fuentes Caballero

Acadèmic de la Real Acadèmia de Cultura Valenciana corresponent per Dénia

Com a remat: fotut i entristit

En el dubte de ¿quants ne quedaran? vulc obrir-vos els pensaments que m'acompanyen jorn a jorn en la fidelitat del millor gos-amic.

1. L'objectiu de revalencianisar a tantíssims valencians que patiren i seguixen patint aquella decisió de Lerma-Ciscar de capgirar el projecte valencià d'Ampar Cabanes -UCD-, pel d'oferir-se al clan Pujol-Zaplana-Aznar (sense retraure's a Almansa o la duríssima Divisió Provincial), ha conseguit dividir al nostre Poble. Hem d'afegir aquell "valencians, tenim la clau" d'Unió Valenciana que no la rodà cap a on tants pensàvem, perdent la gran ¿única? Oportunitat.

2. Vos raone els perquès del meu despagament i mamprenc per la meua passió redoneta -la Pilota-; molts sabeu que duc un cafís d'anys escrivint llibres i en ràdio, revistes, tv., charrades i marchant partides en diferents pobles i modalitats, puix be, llevat d'algunes excepcions el món de la pilota valenciana està prou sà en la parla viva de tot el territori pero... no en els escrits de la Federació ni en les rets o els mijos de comunicació a on alguns informadors coneguts seguixen en el Natxo per Nacho, el Mitger per Miger, la Galotxa per Galocha, les Ratlles per Ralles... quan estan front al micròfon o escriuen en els diaris, ignorant el bon valencià majoritari de jugadors-res, trinqueters, afició, monitors..., encara que eixos informadors parlen en bon valencià en el viure diari.

3. Tornant a les rets socials, ariçona l'odi en la política de tots els colors, els bròfeces insults de got i gavinet..., com entre els adoctrinats per més de quaranta anys de valencià-no i els actuals valencianistes que veuen rebujats el seus documents quan no són descalificats i tractats d'analfabets pels intolerants que tot diuen saber-ho; un odi aborronador que no pot dur-nos a res bo.

4. Constate en la ràdio que ningú o casi ningú demana cançons en llengua valenciana i parle d'una emissora que conecbe com la 107.7 Play ràdio que "sent i vol a València"; tenim poemes fets cançó d'un bon número de poetes ben nostres pero... a poc a poc van deixant d'escoltar-se joyes com Va Nàixer, La casa vella, Vestida

de blanc, el Cant d'Estil, Yo sé qui soc, El meu cor és d'Alcoy, Poema en gris, Benvinguts, La dansa de la bandera, les cançons populars del tio Fredo, etc., mentres van prosperant els grups o solistes que han inclòs en les seues peces mija dotzena de "formes" antivalencianes.

5. De sempre i tot el valencianisme hem tengut com a Referent a la Secció de Llengua i Lliteratura Valencianes de la RACV; vingué la moguda dels "accents", primer criticats per ser-ne massa, en acabant perque l'intent d'ajustar-los en deixà massa pocs per al bon enteniment dels texts i per últim perque en el tercer ajust (l'actual) no es feren les coses com alguns volien, possiblement per erros humans, individualismes, enrònies personals o malentesos; be, succeí i personalment he escrit i escric seguint els criteris de la Secció, en massa accents a primeries, pocs o els d'ara pero ho documentava el Referent com està aclarit i publicat repetidament; d'aquella problemàtica interna naixqueren noves "capelletes" tan empobridores com les d'ans, abans... i hui, passats els anys seguim dividits-trossejats i fòra de joc com de costum..., sabent, tots, que només UNITS tenim un brinet de futur. I lo mateix per als diferents partits polítics valencianistes.

6. Un apartat per a quintacolumnistes, emboscats, servilistes..., tots els acatalanats ¿esquerrers? com ara Acció Cultural, Escola valenciana, Plataforma per la Llengua, Bromera..., tots els que no diuen ni escriuen Llengua Valenciana o Idioma Valencià, els que viuen i treballen de defendre i publicar la suposta catalanitat de València ciutat i regne; ahí tenim l'autèntica "contra", en els "valencians" que han trobat un negoci i un mig de vida en fer creure (ho creguen o no) que som catalans... Mentrimentres els "blavers" seguim en les nostres enrònies, en si yo sé més que tu, en si he fet més que tu, en que duc més anys que tu lluitant per València..., tot manco reconéixer que tots som necessaris, que només units podem construir un projecte que li aplegue i puga convéncer a lo que va quedant de bon poble valencià.

7. I les misèries humanes, les polítiques que avergonyixen i les llingüístiques que nos furten la pau i la germanor; en els "ripiets" que vinc comentant en el "Charrant" de la 107.7, vullc fer-ne sobreixir u que diu aixina "polítics quina por tinc, perque en sobreu tres de cinc; sou el càncer i les corques, no deixareu ni les morques".

Sé que és trist aplegar ad estes conclusions pero estareu en mi que ha d'haver una multitudinària resposta a tant de desori, desgavell, destrellat, lladronícia, immoralitat i falta d'humanisme.

8. Parlem ara de Publicacions, immensa llabor de les nostres entitats, les nostres editorials i molts particulars que mereixen uns lectors més numerosos i sobretot fòra de l'endoconsum del círcul de sempre, esforços dignes d'un major i més divers reconeixement, pero com díem adés, sense tindre veu en la política, on només parla l'antivalencià Compromís i sense haver pogut tornar a l'Ensenyança per l'acció dels Governos i les Conselleries de tots els colors...¡qué difícil ho tenim!

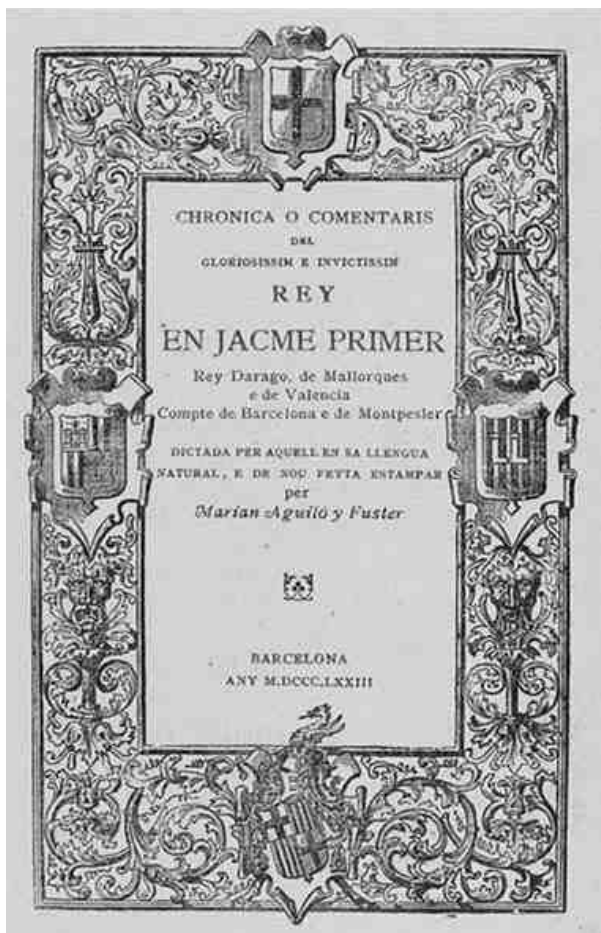
9. Complits els huitantadós i sense saber quànts ne poden quedar, pense que no m'enganye si crec que el desijat canvi-recanvi no aplegarà mentres no pintem fava en la política valenciana i la de l'Estat.

Podem seguir i seguirem publicant, documentant, volent tornar a l'Ensenyança..., pero la crua realitat dels nouvenguts no integrats, l'ofegadora pressió del jagant castellà i de l'anglés junt a l'esgarradora divisió d'un valencianisme poc o gens generós per a unir-se en un projecte abellidor, tan sol em deixa l'esperança del "sempre podrà ser".

Aureli López, acabant 2025

P.D. Quan ya vivim la "robotisació" via mòvils, 'tablets' i ordenadors, aplega l'Intel·ligència Artificial que pot arredonar l'amagat objectiu... ¿mamprenem a memorisar llibres com en Fahrenheit 451?

Redorta i el supost mossàrap valencià

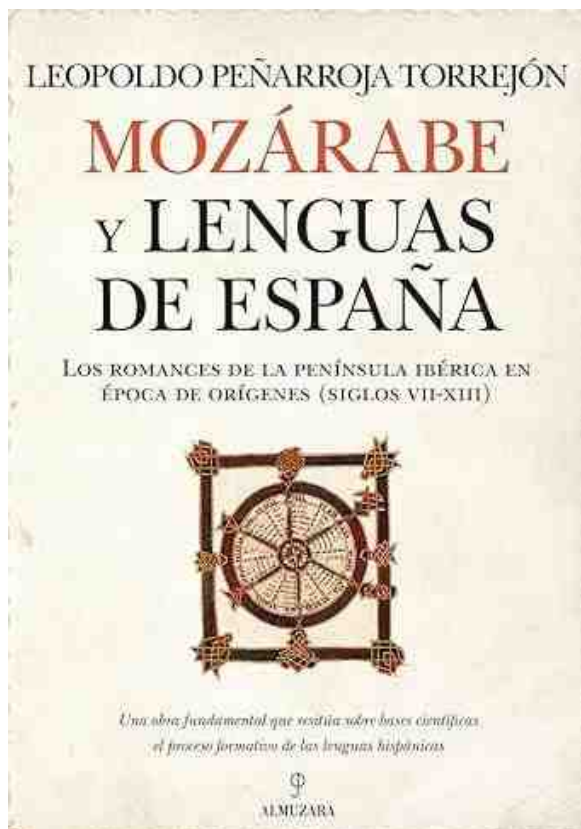

En 1219, época encara islàmica, es documenta un topònim Redorta en terres valencianes, en Burriana concretament: «in via qua itur de Borriana ad Valenciam, ab occidente usque ad Redortam» (A. Huici Miranda & M. D. Cabanes Pecourt, *Documentos de Jaime I de Aragón*. I 1216 – 1236, València 1976, 55 registre 20). Previament, en el s. XII, tenim també la forma acreditada pero esta vegà com a antropònim: «R. de Redorta», (A. I. Sánchez Casabón, *Alfonso II Rey de Aragón, Conde de Barcelona y Marqués de Provenza. Documentos* (1162 – 1196), Saragossa 1995, 190 r122 any 1172; també 144 r146 a1173: «Raimundi de Redorta»). Pareix evident que Redorta prové d'una base llatina retōrta 'retorçada', terme també documentat com a topònim migeval

en Saragossa: «vetato de illa Retorta [...] bogas de illa Retorta» (A. Ubieto Arteta, *Documentos de Sigena I*, València 1972, 206 r139 a 1231), lo que consegüentment constituiria una instància clara del pas de l'oclusiva sorda /t/ intervocàlica a l'oclusiva sonora /d/, contradient aixina de tot en tot el vell dogma de que en la València anterior a la conquesta del rei Jaume I se parlava un romanç ben diferent del valencià històric, un supost mossàrap, on en posició intervocàlica «solien mantenir-se sordes les oclusives llatines [...] o amb r agrupada: Boatella, Petra, Paterna, etc.» (A. Ferrando i Francés, *Llibre del Repartiment de València*, 1979, XXXIX).

En efecte, en la seua defensa d'una llengua romànica mossàrap en la València prejaumina molt diferent del català, apunta Ferrando com a una de les «lles fonètiques essencials» (1979, XXXVIII) el manteniment de les oclusives sordes llatines /p t k/ en posició intervocàlica.

Ademés, la no diftongació de l'antiga /o/ breu llatina fa impossible l'assignació del topònim al castellà o a l'aragonés. La valencianitat prejaumina de la forma queda també apuntà per la seua immediata presència en el "Llibre d'Alcoy", ara com a nom comú, en un text majoritàriament escrit en llatí pero farcit de veus romàniques: «non talavit dictas parras ni in hunc modum quod ipse Sanchius mandavit harare dictam [terram] et [aravit] spigue de aradre, capit in una redorta et frangit illam» (M. À. Diéguez & C. Ferragut, *Llibre de la Cort del Justicia d'Alcoi*, València 2012, 115 r300 a1264).

Per a redorta l'edició electrònica del *Diccionari català – valencià – balear* de A. M. Alcover (& F. de B. Moll, 2001–2, s.v.) arreplega diversos significats, alguns de naturalesa vegetal–agrícola, com 'eixarment', que és el que millor s'acomodaria ad est últim text. També acredita l'opus de mossén Alcover l'us de la veu com a antropònim i com a topònim: «La Redorta, partida del terme de Sant Pere de Torelló (Plana de Vic), de la qual neix la Riera de la Redorta que desaigua al Ges», pero no recull el vell topònim castellanenc, que segurament desaparegué en el curs de l'història. De fet, ya no ne queda cap rastre en el *Corpus Toponímic Valencià* (València 2009) ni tampoc rastre del nom comú en el *Diccionario valenciano –*

castellano de José Escrig (València 1851).

Per la seua banda, el padró continu per a 2024 de l'Institut Nacional d'Estadística arreplega sols 114 Redorta com a primer llinage, l'immensa majoria (100) naixcuts en Catalunya: Barcelona (72), Lleida (19), on s'alcença la major densitat poblacional (0,054 ‰), Girona (9) i en l'aragonesa Osca (7). En suma, contra el mantra de l'anexionisme ultracatalaniste que nega l'autoctonia del valencià i del balear i considera estes llengües només variants exportades per "re població" llingüística del català, la parla valenciana prejaumina —llevat el cas dels topònims on l'àrap en data primerenca havia fossilisat la sorda llatina; puix no cal perdre mai de vista «el caràcter fossilitzant de la toponímia» (A. M. Badia i Margarit, *La formació de la llengua catalana. Assaig d'interpretació històrica*, Barcelona 1981, 154)— sí sonoritava les antigues oclusives sordes intervocàliques (llatí *retorta* > *redorta*) com fa el valencià històric. Més recentment, Leopoldo Peñarroja Torrejón *Mozárabe y lenguas de España. Los romances de la península Ibérica en época de orígenes (siglos VII – XIII)*, Córdoba 2020, 643–707 i 885–896) ha tornat extensament sobre la uexata quæstio de la sonorisació de les sordes intervocàliques en l'àmbit hispànic i l'interferència de la llengua aràbiga, la qual escritura no sempre ha segut ben interpretada. Un caso prou emblemàtic és el del topònim llatí Corduba, en /d/ indubtable, tal qual reflectix la forma romànica local Córdoba i que, no contrastant, és regularment representada en l'escritura àrap en el signe equivalent a /t/. En la documentació antiga además ham de tindre en cònter les habituals retroversions del romanç al llatí, aixina, per eixemple, el valencià llinage Ribelles és repetidament registrat en 1217 com a Ripellis o Rippellis (Huici & Cabanes 1976, 19 r2, 21 r2 bis, 23 r2).

I, mutatis mutandis, lo mateix podríem dir del balear: «e aquel puig hauia nom la Dragonera» (M. Aguiló y Fuster, *Chronica o comentaris del gloriosissim e invictissim Rey en Jacme Primer Rey d'Aragó. De Mallorca e de Valencia compte de Barcelona e de Montpesler*, Barcelona 1873, 95 r58) escriu el rei Jaume I en 1229 poquetes hores abans de chafar ell per primera vegà unes illes llavors dominades pels sarraïns. Dragonera —i no una mossàrabiga forma †Draconaira— prové òbviament del llatí draconaria, acreditant també aixina una sonorissació intervocàlica /k > g/, com fa també el balear històric.

Xaverio Ballester – Universitat de València

Les galeres del duc de Dénia

El 8 d'octubre de 1616, el rei Felip III va concedir en Dénia el privilegi de tindre la seua pròpia esquadra de galeres. Gràcies a l'influència del V marquès, el tot poderós duc de Lerma, el port de Dénia va albergar quatre galeres de guerra per a protegir les costes del Regne de València dels atacs corsaris. No fa falta dir que el duc també trea sucosos beneficis en

el botí de les naus enemigues capturades.

Vivíem temps molt perillosos. En el creixent poder de l'Imperi Turc, els assalts dels pirates berberescs es multiplicaven per tot el Mediterràneu, colpejant en especial astúcia els pobles del nostre marquesat de Dénia. Tota la costa es va omplir de torres de vigilància. Dénia, pese al seu poderós castell i muralles, no va estar fòra de perill: el 10 de setembre de 1556 va ser atacada per dèu galeotes corsaris d'Alger, un episodi que es recordava cada any en la "processó de quan els moros varen vindre al Saladar". L'esquadra de Dénia era urgentment necessària, perque les "Galeres d'Espanya" -en onze unitats- es dedicaven principalment a "guardar els Castells que tenien fronteres en els moros" i rara volta pujaven més allà de Cartagena. La costa valenciana quedava completament desprotegida.

No obstant, la vida de la nostra esquadra va ser molt breu: de 1616 a 1620. La concessió estava lligada a l'amistat i aliança entre el duc de Lerma i el rei. Quan el duc va caure en desgràcia i Felip III va morir en 1621, l'esquadra de Dénia va ser dissolta i les quatre galeres es varen incorporar a les "d'Espanya". L'historiador local Marc Antoni Palau, testic contemporàneu dels fets, es queixava amargament de l'indefensió en la que tornaven a quedar els nostres territoris despuix de perdre aquella valiosa protecció naval.

Roc Chabàs Associació

2026: Any de Jaume I, 750 aniversari de la seua mort

Este 2026 no és un any qualsevol.

Es complixen 750 anys de la mort de Jaume I, el Conquistador, una de les figures més transcendents de la nostra història.

Baix el seu regnat, la Corona d'Aragó va viure una expansió decisiva cap al Mediterràneu, i el Regne de València va prendre forma política, jurídica i institucional. La seua espasa va obrir territoris, però varen ser les seues lleis, furs i juraments els que varen cimentar una identitat pròpia que va perdurar sigles.

Recordar a Jaume I no és celebrar solament conquestes militars; és reivindicar la creació d'una societat nova, plural i oberta al comerç mediterràneu, a on varen conviure tradicions i gents diverses baix un marc jurídic estable. En plena modernitat, el seu llegat nos interpela: defensar la llibertat dels pobles, preservar l'identitat històrica, i comprendre que l'unitat política es construeix sobre respecte i pactes.

A 750 anys de la seua mort, Jaume I continua sent símbol de justícia, valentia i construcció de futur. Que est aniversari no es quede en una data, sino que inspire reflexió, investigació i memòria col·lectiva.

Pedro Fuentes Caballero
Acadèmic i President de l'Associació Cultural Roc Chabàs de Dénia

EL REI ARAB DE VALENCIA ZAYYAN, REP DEL SULTA DE TUNEÇ NAUS D'AUXILI...

PERO ELS TUNECINS SON OBLIGATS A RETIRAR-SE SENSE PODER DESEMBARCAR. EN U DELS ATACS A LES MURALLES DE VALENCIA, JAUME I ES FERIT PER UNA FLECHA EN EL FRONT... TARDANT ALGUNS DIES EN RECUPERAR-SE . . . . . CONTINUAMENT ARRIBEN AL CAMP CRISTIA MES I MES HOMENS RESPONENT AL CRIT DEL PAPA GREGORI X, EN AJUDA DE JAUME I.

PASSA EL TEMPS I EL REI ZAYYAN AILLAT SENSE L'AJUDA DEL SULTA DE TUNEÇ I ATRES ALIATS ESTA EN UNA SITUACIO APURADA

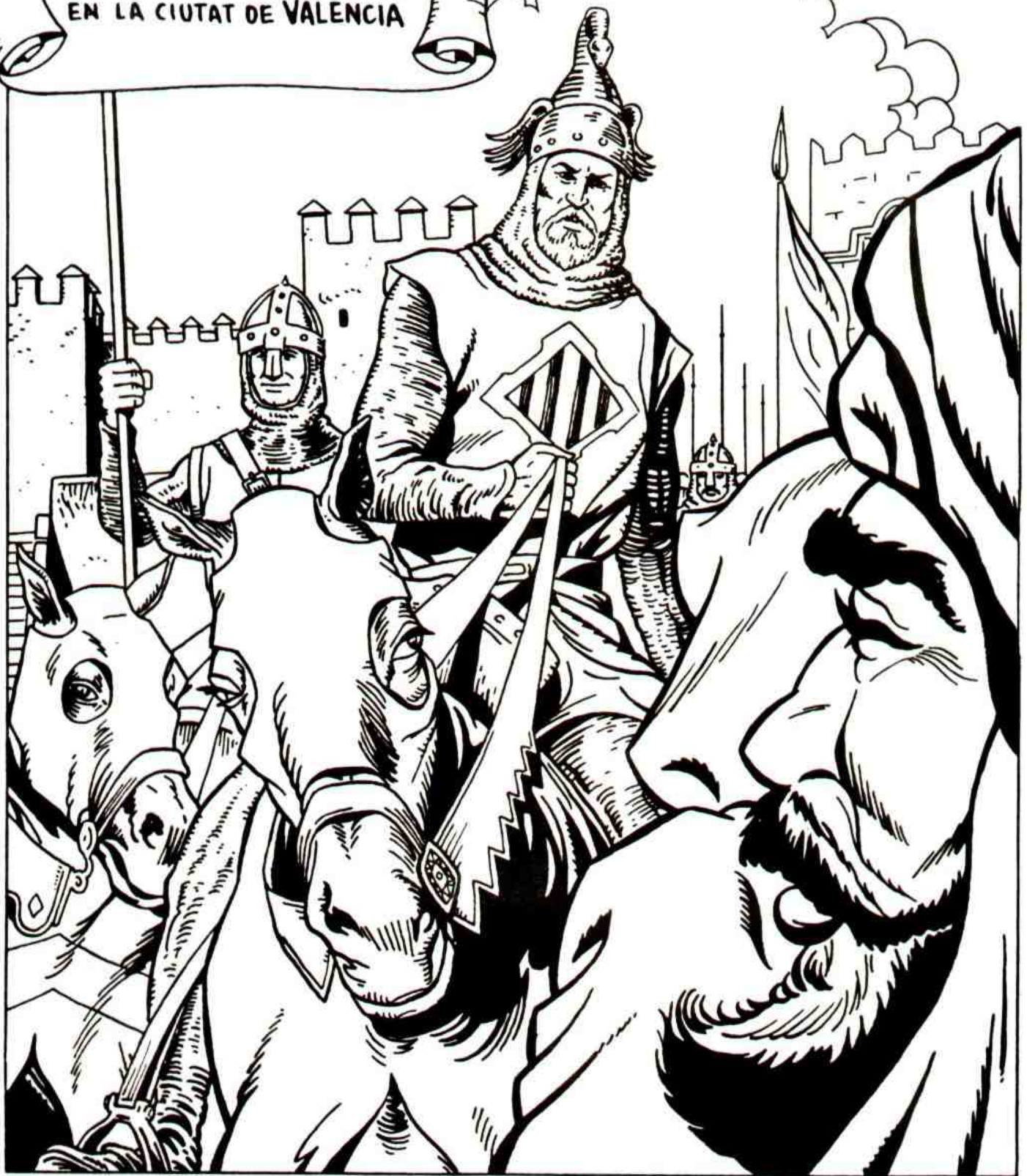

AIXINA EN SETEMBRE DE 1238, ZAYYAN RENDIX LA CIUTAT

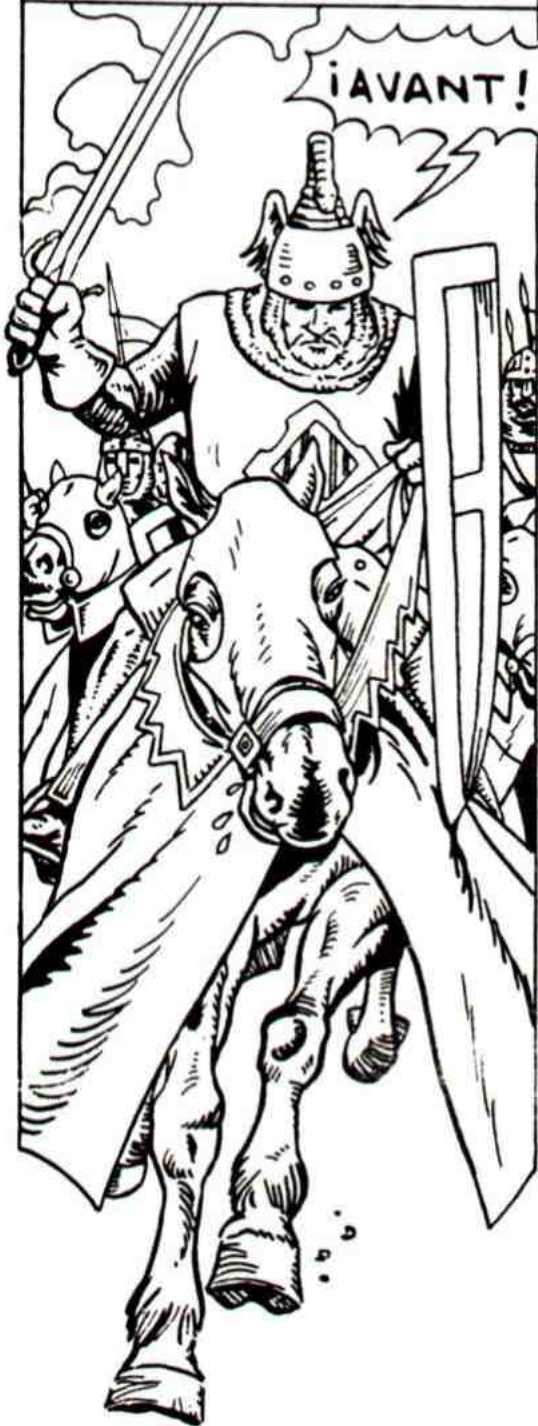

VOS ENTREGUEM VALENCIA A CONDICIO RESPECTEU LES NOSTRES VIDES I POSSESSIONS AL SUR DEL XUQUER

EL 9 D'OCTUBRE DE 1238,
JAUME I CONSEGUI ENTRAR
EN LA CIUTAT DE VALENCIA

RENDIDA LA CAPITAL DEL REGNE
CONTINUA AVANT, ALZIRA (1242)
XATIVA (1244), VILLENA I
FINALMENT BIAR EN 1245,
CAUEN EN MANS DE JAUME I.

EN ELS NOUS TERRITORIS CON-
QUISTATS JAUME I, CONSTITUÏX UN
NOU ESTAT, EN FURS I INSTITUCIONS
PROPIES, CREANT UN REGNE INDE-
PENDENT VINCULAT A LA CORONA
D'ARAGO, PER LA PERSONA DEL
SOBIRA COMU. EL JURAMENT DELS
FURS FON OBLIGADA CONDICIO PER AL
RECOINEIXIMENT PELS VALENCIANS
DELS SEUS MONARQUES.

EN 1258, JAUME I FIRMA EN EL REI DE FRANÇA LLUIS VIII, EL TRACTAT DE CORBELL, PEL QUE EL FRANCES RENUNCIAVA AL SEU "FEUDO" DE CATALUNYA, MENTRES JAUME RENUNCIAVA AL SUR FRANCES, MENOS EL SENYORIU DE MONTPELLER. . . . .

AMIC LLUIS

JAUME, LA NOSTRA AMISTAT, SERA LA MILLOR GARANTIA DE PAU

CONTINUARA